

Weberovo shvaćanje demokracije u njegovim političkim spisima

Gelo, Marin

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:765096>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-03**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije

MARIN GELO

Weberovo shvaćanje demokracije u njegovim političkim spisima

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu

Fakultet političkih znanosti

Diplomski studij politologije

Weberovo shvaćanje demokracije u njegovim političkim spisima

DIPLOMSKI RAD

Mentor: izv. prof. dr. sc. Tonči Kursar

Student: Marin Gelo

Zagreb

Kolovoz, 2024.

Izjavljujem da sam diplomski rad Weberovo shvaćanje demokracije u njegovim politički spisima koji sam predao na ocjenu mentoru izv. prof. dr. sc. Tončiju Kursaru, napisao samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjena nastavnih obveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekao ECTS- bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivao etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Marin Gelo

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. DRŽAVA KAO KRIŽIŠTE RAZVOJA MODERNE POLITIKE	3
2.1.Eksurs: Weber o zadaćama jedne konkretne nacije-države.....	7
3. PLEBISCITARNA DEMOKRACIJA I ULOGA PREDSEDNIKA	10
4. KAKO JE WEBER VIDIO PARLAMENTARNU NJEMAČKU I PRIPADAJUĆU VLADU	12
5. WEBEROVO VIĐENJE RAZVOJA DEMOKRACIJE U RUSIJI	17
6. WEBER O RUSKOM KONSTITUCIONALIZMU	20
7. ZAKLJUČAK	23
LITERATURA	26
SAŽETAK.....	28

1. UVOD

Politička misao Maxa Webera¹ je posljednjih desetljeća možda ponešto rubna, ali je, vjerujem, i dalje nezaobilazna za razumijevanje preobrazbe s kojima se suočavaju suvremeni demokratski sustavi: „Važnost doprinosa Maxa Webera istraživanju ... mora biti barem naznačena“ (Topitsch, 1971: 9). Kao jedan od svakako najutjecajnijih sociologa, Weber je ponudio niz domišljatih, ali i prilično angažiranih analiza o stanju i tendencijama (modernih) država i političkih poredaka u njegovom vremenu.² Iako je svoje 'publicističke radove' (primjerice, tako ih Katunarić naziva) „jednostrano vezao za temu moći i njemačkog nacionalodržavnog interesa“ (Katunarić, 1999: 44), vjerujem da su oni (obično se ipak nazivaju 'politički spisi') dovoljno potentni da ih politologija mora uzeti u razmatranje. S tim u vezi trebamo se prvo složiti s Đurićem da je „Weberov politički horizont bio puno uži od njegovog znanstvenog horizonta“ (Đurić, 1987:

---

¹ Max Weber (1864-1920.) bio je istaknuti njemački sociolog, filozof i političar, poznat po svojim nezaobilaznim doprinosima u raznim disciplinama, uključujući sociologiju, ekonomiju i politologiju (primjerice njegove knjige *Privreda i društvo* i *Duh kapitalizma i protestantska etika*). Rodio se u Erfurtu „u intelektualno poticajnoj obiteljskoj sredini“ (Katunarić, 1999: 16). Diplomirao je pravo „u Berlinu gdje je 1889. doktorirao s temom o povijesti srednjovjekovne organizacije rada“ (*ibid.*: 17). Neko je vrijeme razmišljao hoće li se pravom i profesionalno baviti. Sveučilišnu je karijeru započeo u Freiburgu: „Weber se kreće u društvu poznatih njemačkih znanstvenika, među kojima su Wilhelm Windelband, novokantovac, izumitelj podjele na "nometetske" i "ideografske znanosti", Ernst Troeltsch, povjesničar koji unosi stajalište kulturnog relativizma u poimanje povijesti.“ (*ibid.*: 17-18). Treba istaknuti da je njegovo istraživanje vlasti odnosno autoriteta dovelo do formulacije klasičnih tipova vlasti: tradicionalne, karizmatičke i racionalno-legalne. Analize koje je proveo pokazale su kako različite forme vlasti utječu na političke odluke, društvene promjene i oblikovanje identiteta zajednica, što je od iznimne važnosti za razumijevanje suvremenih političkih fenomena i sukoba. Svojim je istraživanjima također postavio temelje za daljnji razvoj teorije autoriteta i legitimiteta, pružajući poticajne okvire za analizu razvoja i prilagodbe društvenih institucija kroz vrijeme. Osim toga, Weber je bio zagovornik akademske slobode, često naglašavajući važnost vrijednosne neutralnosti u društvenim znanostima. Doduše, nije se uvijek toga držao, naročito u svojim političkim spisima: „Zbivanja u Rusiji u vezi s Oktobarskom revolucijom analizirao je s unutrašnjeg i vanjskopolitičkog aspekta, bolje rečeno njemačkoga“ (*ibid.*: 41). Neovisno o tome, njegov utjecaj se i danas vidi u mnogim društvenim znanostima.

Webera čini jedinstvenim njegova sposobnost da integrira znanstvenu analizu s političkim djelovanjem. Njegove znanstvene spoznaje često su se, stoga, odražavale u njegovim razmatranjima političkih pitanja koja je smatrao značajnima. Sudjelovao je u mnogim političkim raspravama o pitanjima poput demokratizacije, nacionalizma i socijalne pravde. Iako nikada nije obnašao političku funkciju, Weber se istaknuo u javnosti, posebno glede dvojbi oko organizacije Weimarske Republike. Kao političar (nije bio pretjerano uspješan), bio je prisutan u njemačkom političkom životu tijekom turbulentnih vremena krajem 19. i prvih desetljeća 20. stoljeća. Dao je svoj doprinos osnivanju Njemačke demokratske stranke (Deutsche Demokratische Partei - DDP) i zalagao se za, recimo to tako, liberalno-demokratske vrijednosti. Weber umire u lipnju 1920. godine, ostavljajući golemo intelektualno naslijeđe koje nastavlja utjecati na društvene i političke teorije.

² Vidi primjerice, Katunarić (1999). Ovaj hrvatski sociolog piše kako Weberova 'pristranost' proizlazi iz toga što se on „nimalo ne libi realpolitičkog rezoniranja kada kaže da Njemačka mora upotrebiti sva raspoloživa sredstva kako bi, u rivalstvu s nimalo obzirnim protivnicima (Francuska, Engleska i osobito Rusija), potakla unutrašnje nacionalno jedinstvo i istovremeno nametnula svoju moć“ (*ibid.*: 40).

23).³ Međutim, iako znanost veliča objektivnost vodim se mišlju kako znanstvena „distanca koja se u nekom trenutku ukazuje kao izvor svjetlosti u drugom trenutku nestaje, i priklještena društvenim i političkim pritiscima, misao znanstvenika savije se prema vjetru koji nema obzira i sluha“ (Katunarić, *ibid.*). Drugo, to odstupanje od objektivnosti bi se kao element mogao nazvati doza realizma, tj. kad znanstvenik prihvaća da je ipak dio zajednice u koju je 'urođen' i 'osjeća' njene probleme. U Weberovom slučaju, Njemačke.

Postavlja se ipak pitanje kako politolozi kao društveni znanstvenici mogu pristupiti njegovoj intelektualno-političkoj ostavštini? Držim da Weberova politička misao nadilazi okvire 'krute' teorije te pruža niz mogućnosti za realističnije promišljanje problema s kojima se suočavaju suvremene demokracije. Prije analize koja bi bila na tom tragu, treba uzeti u obzir Weberov jedinstveni metodološki pristup koji fenomen politike tretira kao napeto križanje procesa birokratizacije odnosno profesionalizacije države s procesima njene neumitne demokratizacije. U tu svrhu, rad će se ponajprije obuhvatiti Weberovo shvaćanje političkog vodstva i nastanak tzv. moderne države. Pritom će se osvrnuti na probleme političke etike, njenu ulogu u procesima odlučivanja. Isto tako rad će dijelom prikazati Weberovu teoriju legitimnosti. Ovaj diplomski rad će nadalje nastojati produbiti razumijevanje Weberovog shvaćanja demokracije uglavnom se pozivajući na njegove tzv. političke spise. U tom će kontekstu nastojati rasvijetliti Weberovu perspektivu glede procese profesionalizacije države/politike, birokratizacije i kontroverzi političkog vodstva, s krajnjim ciljem unapređenja kritičke analize izgleda demokracije u uvjetima tekuće preobrazbe političkog poretka. Tu će još biti riječi o njegovom viđenju stranačkog sustava, parlamentarizma i funkcije političkih elita. Na taj se način, vjerujem, može zadobiti dodatni uvid u logiku njegovog političkog mišljenja koje i danas može ponuditi vrlo iskoristive spoznaje o funkcioniranju odnosno dinamici razmjerno razvijenih demokratskih zajednica u međunarodnom prostoru. Nakon ovog, istražiti ću Weberove uvide glede uloge predsjednika države kao političkog vođe, a zatim će biti razmotrena njegova promišljanja o ulozi i dvojabama parlamentarizma, posebice u kontekstu napetosti između birokratskog aparata i demokratski izabраних predstavnika na primjerima Njemačke i Rusije. I naposljetku, dotaknuti ću se razvoja modernih stranačkih sustava, njihovoj ulozi u procesu demokratizacije te tendencijama ka uspostavi plaćenih stranačkih

---

³ Srpski filozof i sociolog Mihailo Đurić je zaključio kako je „Weber uvijek bio i ostao dosljedan njemački nacionalist koji je na svjetsku povijest prije svega gledao kroz prizmu društvenog, kulturnog i ekonomskog potencijala svoje zemlje“ (*ibid.*: 24).

aktivista. Ovi sustavi, koji su se prvotno oblikovali kao odgovor na rastuće zahtjeve za političkim sudjelovanjem, postali su glavni mehanizam za strukturiranje političkog života u demokratskim društvima. Međutim, s vremenom su razvili i tendenciju ka profesionalizaciji, gdje profesionalni političari i plaćeni stranački aktivisti sve više preuzimaju dominantnu ulogu u upravljanju i održavanju stranačke moći. „Danas stranačke vođe za vjernu službu poklanjaju sve vrste položaja u strankama, novinama, zadrugama, socijalnim osiguranjima, općinama i državama." (Weber, 1999: 170).

U osnovi, cilj je ovog rada aktualizirati Weberovo razumijevanje sudbine demokracije te ukazati na neprolaznu relevantnost njegovih uvida za proučavanje izazova s kojima se suočavaju današnji demokratski sustavi.

2. DRŽAVA KAO KRIŽIŠTE RAZVOJA MODERNE POLITIKE

Max Weber je u svom predavanju *Politika kao poziv*, između ostalog, izveo definiciju politike: „'Politika' će, dakle, za nas značiti: težnja za sudjelovanjem u moći ili za utjecajem na raspodjelu moći između država ili između grupa ljudi unutar jedne države.“ (Weber, 2013: 9). U definiciji on pokreće pitanje mjesta ostvarivanja tog fenomena. Radi se o državi odnosno odnosu među državama. Što je onda država? Prvo, Weber naglašava hijerarhiju kao najvažniji element takve institucije. Za razliku od raspršenih oblika vlasti koji prevladavaju prije petnaestog odnosno šesnaestog stoljeća, država funkcionira kao definirana struktura (tj. autoritet koji se ostvaruje 'odozgo prema dolje'). Međutim, Weber ukazuje kako je ono što državu izdvaja upravo njezin monopol na legitimnu uporabu fizičke sile na jasno određenom teritoriju. Dok su ranije različiti privatni gospodari znali uživati pravo na fizičku prisilu, u (modernoj) državi to je strogo u nadležnosti političke vlasti. Riječ o tome da je legitimna uporaba sile „svakako sredstvo koje je ... karakteristično“ za državu kao takvu (Weber, 2006: 434). Prisvajanje takvog monopola od strane države centralizira moć prisile na pokoravanje. No, kako Weber naglašava, ta prisila mora proizlaziti iz legitimnog autoriteta, a ne tek puke primjene sile.⁴ Weberova teorija pokazuje da

---

⁴ Beetham primjerice naglašava: „Legitimnost je višeslojan pojam, a legitimacija vlasti javlja se na više različitih razina koje treba pažljivo razlikovati“ (1991: 42). S druge strane, Breuer kaže da je „možda najbolja polazna točka za put kroz ... labirint izjava koje je Weber dao 1917. godine, u predavanju o problemima koje postavlja sociologija države. Ovdje on predstavlja svoju tipologiju legitimne dominacije i ukratko skicira racionalne, tradicionalne i karizmatičke oblike legitimiteta" (Breuer, 1998: 2).

različiti izvori legitimnosti mogu utjecati na trajnost političkih poredaka. Na primjer, poredak koji se zasniva na legitimnosti običaja, ili čistoj probitačnosti može biti manje stabilan od onog koji je utemeljen u posebnim vrijednostima: „Weber priznaje da je koncept podložan stalnoj transformaciji zbog povijesnog razvoja i stoga je neprestano izložen normativnim procjenama i vladajućih i onih kojima se vlada.“ (Nikolakakis, 2024: 4).⁵

Weber promiče pravno-racionalni temelj (moderne) države, za razliku od tradicionalnih oblika vlasti koje računaju na osobne veze, ili karizmu kao osnove vladavine. Legitimitet države po novom proizlazi iz proceduralnog sustava čiju hijerarhiziranost poštuju građani i službenici koji njime upravljaju: „odnos vladavine ljudi nad ljudima koji se oslanja na sredstvo legitimne uporabe sile“ (Weber, 2013: 9). Teritorijalnost je također bitno obilježje države koje Weber ima na umu. Ovo je bila novina u odnosu na rascjepkane i nestalne oblike teritorijalne kontrole kroz povijest.

U srži Weberove definicije jest ideja da moderna država za razliku od prijašnjih političkih formi predstavlja političku tvorbu koja je koncentrirala moć prisile i razmjerno odvojila politiku od drugih sfera (posebno ekonomije). Ona je proizvod procesa centralizacije političke moći koji

---

Weber kao sociolog razlikuje tri idealna tipa legitimne vlasti: tradicionalnu, karizmatiku i racionalno-legalnu. Tradicionalni tip vlasti temelji se na pristajanju svetosti tradicija i običaja. Ova vrsta legitimnosti neodvojiva je od monarhija, gdje je vladarov autoritet prihvaćen jer je neodvojiv od zajednice, tj. od njenih povijesnih i kulturnih normi. Tradicionalna legitimnost se prenosi kroz generacije (v. Weber, 2013).

Karizmatička vlast to jest karizmatički autoritet proizlazi iz pripisanih nadnaravnih moći vođi. Weber naglašava da "osobna predanost i osobno povjerenje u objave, junaštvo i druge osobine pojedinca koje mu daju karakter vođe" (Weber, 2013: 10). Karizma u osnovi znači božji dar i ima porijeklo iz stare Grčke: "Karizmatički vođa nema druge moći nad svojim sljedbenicima i učenicima do li vjere koju oni svojevolutno ulažu u njega. Kad prestanu vjerovati u njega, njegov se autoritet istoga časa poništava" (Fanuko, 2010: 24). Ova vrsta vlasti je posebno popularna u krizama.

Racionalno-legalna vlast temelji se na pravnoj formi na koju se pozivaju oni koji izdaju zapovijedi. Ovaj oblik je neodvojiv od tzv. birokratske države, gdje se moć ostvaruje unutar zakona. Weber promiče ovaj tip legitimnosti jer omogućuje predvidljivost vladavine: „Na koncu, vladavina na osnovi 'legalnosti', na osnovu vjerovanja u važenje legalne odredbe i objektivne 'kompetencije' obrazložene pomoću racionalno stvorenih pravila“ (Weber, 2013: 10). Weber je svojom teorijom legitimnosti dao golemi doprinos istraživanju načina na koje vlasti prikazuju svoje opstojanje. Po njemu, legitimnost je ključna za stabilnost poredaka, jer omogućuje da se političko gospodarstvo percipira kao prihvatljivo od strane onih kojima se vlada.

Njegovi idealni tipovi nisu naravno prisutni u stvarnom svijetu, već služe kao modeli za usporedbu. Hrvatski sociolog Fanuko se pita koliko Weberovi pojmovi imaju danas smisla. On zaključuje da su Weberove teorije o poretku, legitimnosti i karizmi i dalje 'drže vodu' u analizi političkih fenomena. Stoga, primjerice, tvrdi: "Nasuprot etabliranoj moći, koja svoju karizmu nastoji osnažiti ritualima i ceremonijama želeći izazvati strahopoštovanje "malog čovjeka", javlja se karizma populističkog tipa koja artikulira dvojbe i strahove običnih ljudi, kao i ressentiment prema "establišmentu" ili agresivnost prema van." (Fanuko, 2010: 29).

⁵ Matheson konkretno navodi osam glavnih izvora legitimnosti: „konvencija, ugovor, univerzalni principi, svetost, stručnost, popularno odobravanje, osobni odnosi i osobne kvalitete.“ (1987: 199).

je stvorio specijalizirani poredak: „Moderna država predstavlja organizaciju vlasti koja ima oblik institucije koja, unutar svog područja, monopolizira legitimnu fizičku silu kao sredstvo vladavine i u tu svrhu je ujedinila materijalna upravna sredstva u rukama svojih upravljača, a razvlašćuje sve samostalne staleške funkcionare koji su ranije tim sredstvima raspolagali na osnovi vlastitog prava i na njihovo mjesto postavljaju sebe kao najviši vrh.“ (Weber, 2013: 15).⁶

Iako se može činiti da je ova definicija odviše "državocentrična", ona je bila ključna za razumijevanje kako se transformirala priroda političke moći od šesnaestoga stoljeća. Weberova konceptualizacija omogućila je daljnje teorijsko promišljanje državnog monopola sile i birokracije. U spomenutom eseju Weber opisuje kako se s razvojem masovne demokracije i sve većeg obujma državnih poslova javlja potreba za specijaliziranim karijernim političarima, a Weber ih naziva 'političari po pozivu' (2013: 15). Ovi novi političari zamjenjuju ranije povijesne oblike 'neregularnih' političara, ili onih koji obnašaju funkcije kao službenici po osnovi časti: "Pojam poziva, prema Weberu, nije postojao ni u antici ni u katoličkoj teologiji; uveo ga je protestantski reformacijski pokret. On se u osnovi odnosi na ideju da je najviši oblik moralne obveze pojedinca ispuniti svoju dužnost u svjetovnim poslovima" (Giddens, 1992: xii).

Weber razlikuje dvije glavne vrste modernih profesionalnih političara - "živući od" politike i "živući za" politiku te naglašava „ova suprotnost nije ni u kojem slučaju ekskluzivna.“ (Weber, 2013: 17). Prva vrsta shvaća politiku kao primarni izvor prihoda i način života, dok su drugi potpuno predani političkim idejama i ciljevima kao svojevrsnom "pozivu": „ljudi koji se od politike izdržavaju samo na duhovnom planu.“ (Weber, 2006: 335). Nadalje, Weber ističe tri osobine koje moderni političar mora imati kako bi bio uspješan - strast, osjećaj odgovornosti i umjerenost. Strast je ono što političara pokreće, odgovornost se može svesti na promišljanje

---

⁶ Max Weber u svojim radovima koristi termin 'legalna vlast'. Tvrdi da je za postojanje takve vlasti nužno pridržavati se određenih načela (Weber, 1978: 217). Prvo, svako pravno pravilo se uspostavlja na osnovi dogovora, ali može biti uvedeno i bez suglasnosti. Ovdje je važno naglasiti da se očekuje poslušnost, barem od članova organizacije. Međutim, ta očekivanja važe za sve koji se nalaze unutar domašaja vlasti. Drugo, svaki pravni sustav je zapravo skup pravila. Primjena tih pravila na konkretne slučajeve je misija sudstva. Ovaj proces je racionalan i teži slijediti zadane ciljeve organizirane vlasti, i to na osnovi zakona.

Treće, i osobe koje obnašaju vlast su podvrgnute zakonu. To znači da i oni, moraju poštovati sve donesene zakone. To se ne odnosi samo na birokratske dužnosnike, nego i na sve one koji su demokratski izabrani. Na kraju, podvrgavanje vlasti je zapravo podvrgavanje zakonskim pravilima. Osoba koja ne spori vlast nego je poslušno prihvaća čini to kao zakonski pripadnik organizacije.

posljedica vlastitih djela, dok je umjerenost promišljenost oko stvari i ljudi koji nas okružuju: „Politika se vodi glavom, a ne drugim dijelovima tijela ili duše.“ (Weber, 2013: 63).

Osim ovih osobnih kvaliteta, Weber naglašava važnost stranačke organizacije i stranačkog kruženja u kojem se kreću profesionalni političari. Moderne masovne stranke sa svojom birokracijom postaju predvorja u kojima političari stasaju odnosno bore se za položaje. Weber je upozoravao na opasnosti koje profesionalizacija politike može donijeti - mogućnost širenja klika političara bez posebnih uvjerenja, praznjikavu retoriku umjesto smislenog djelovanja. Stoga je isticao potrebu za političarima koji će se sve više voditi etikom javnog interesa i čašću.⁷

Slika profesionalnog političara kao "vođe" stranke ili frakcije, potpuno posvećenog političkoj borbi. Kako smo vidjeli to se zbiva prvo kroz stranačke kanale, a onda i šire. U političkoj borbi je do izražaja dolazila njegova vještina u političkom govoru, pregovorima i vođenju organizacije. U osnovi se radilo tek o odrazu promjena koje su zahvatile moderno društvo Weberovog doba: „Tipični *boss* je potpuno trezven čovjek. On ne stremi socijalnoj časti; *professional* je prezren u 'uglednom društvu'. Njega zanima isključivo moć, moć kao izvor novca,

---

⁷ Pitanje političke etike zauzimalo je značajno mjesto u Weberovoj političkoj misli. On je smatrao da je politika po svojoj prirodi 'prostor' borbe za moć, u kojoj se ne može doći do etičkog jedinstva. Ipak, Weber nije zastupao ono što se popularno zove makijavelizam, nego je promicao specifičnu političku etiku utemeljenu na specifičnoj ideji odgovornosti: „Zlu se moraš suprotstavljati silom jer si inače odgovoran za njegovo širenje.“ (Weber, 2013: 69). Prema Weberu, „mora nam biti jasno da svo etički orijentirano djelovanje može stajati pod dvije međusobno temeljno različite, nerješive suprotstavljene maksime: ono može biti orijentirano prema 'etici uvjerenja' ili 'etici odgovornosti'“ (Weber, 1999: 205).

Njemu je jasno da politički djelatnici odnosno vođe moraju biti privrženi etici odgovornosti. Upravljanje državom i donošenje kontroverznih odluka zahtijeva procjenu, kao i odgovornost za ishode: „Nijedna etika na svijetu ne može zaobići činjenicu da je postizanje 'dobrih' ciljeva često vezano za prihvaćanje moralno sumnjivih ili u najmanju ruku opasnih sredstava, kao i mogućnosti ili vjerojatnosti nastanka loših popratnih posljedica uspjeha; i nijedna etika na svijetu ne može reći kada i u kojoj mjeri etički dobar cilj 'opravdava' etički opasna sredstva i popratne posljedice uspjeha.“ (Weber, 2013: 72). Dakle, apsolutna načela bez 'osjećaja' za realne odnose i posljedice znaju dovesti i do katastrofalnih ishoda. Ipak, Weber ne odbacuje u potpunosti etiku uvjerenja. On smatra da je ona nužna ali da barem dijelom mora biti uvezana s osjećajem odgovornosti i dozom realizma. Dakle, nema previše smisla slijediti 'osjećaj' etičara uvjerenja: „Etičar uvjerenja osjeća se 'odgovoran' samo za to da se ne ugasi plamen čistog uvjerenja.“ (Weber, 1999: 205). Weber, međutim, upozorava da ne postajanje etike uvjerenja isto tako nije upitno. S druge strane, etika uvjerenja bez realizma može voditi u opasan avanturizam.

Stoga je on zainteresiran za kombinaciju ovih načela. To je put tvorbe specifične političke etike koja uvažava borbu za moć, ali i potrebu da se djeluje uzimajući u obzir posljedice. Weberova politička etika bila je stoga pokušaj pomirenja avanturizma ideala i surove stvarnosti. Weber također upozorava na problem zla u političkom djelovanju, posebno u kontekstu upotrebe nasilja kao političkog sredstva. On upozorava na kontroverze koje proizlaze iz prevelikog oslanjanja na ideju da "zla sredstva nasilja nikada ne mogu uroditi dobrim plodom" (Zenko, 1990: 134). Prema Weberu, političari koji se bave nasiljem ulaze u opasnu igru s "dijaboličkim moćima", ali je to neizbježno.

ali i moć radi nje same. On radi u sjeni; to je ono po čemu se razlikuje od engleskog lidera. Njega nećemo čuti da govori u javnosti, on sugerira govornicima što trebaju reći na prikladan način, ali sam šuti“ (Weber, 2013: 54). Weberova analiza tako ocrta prijelaz od tradicionalnih oblika političkog vodstva prema profesionalnom političaru koji pripada industrijskog društava moderne. Ovi novi političari više nisu puki namjernici već stručnjaci specijalizirani za krajnje birokratiziranu politiku modernih država i političkih stranaka.

Max Weber je u svojim radovima posvetio značajnu pažnju analizi razvoja i uloge političkih stranaka u modernim društvima. On je smatrao da su stranke neizbježne pojave koje su proizašle iz promjena koje su zahvatile Europu u 19. stoljeću (a i nešto ranije). On je promatrao kako se iz ranijih, neobaveznih klubova pri parlamentima razvijaju hijerarhijski strukturirane stranke koje okupljaju desetke pa i stotine tisuća ljudi. Ove nove stranačke tvorevine bile su proizvod procesa racionalizacije, ali i demokratizacije koji su zahvatili i ostale sfere društva.⁸

Stranka postaje bitna karika u funkcioniranju tzv. masovnih demokracija. Weber je uočio i dvojbe koje može donijeti razvoj stranaka i pripadajućih sustava. Naime, on, prvo, naglašava da „uspjeh vođe u potpunosti ovisi o funkcioniranju ovog aparata“ (2013: 77). Jedno od njegovih upozorenja odnosi se na mogućnost da stranke postanu zatvorene organizacije čiji se vrh odcjepljuje od 'baze' i pretvore u klub karijerista: „čiste organizacije lovaca na položaje“ (Weber, 2013: 52). Sve ovo budi nemale dvojbe u kojoj mjeri demokracija može očuvati javni interes. Slična pitanje prate tu formu vlasti u organizaciji zvanoj nacija-država koja se natječe s drugim takvim državama u međunarodnom prostoru.

2.1.Eksurs: Weber o zadaćama jedne konkretne nacije-države

Kako je demokracija neodvojiva od nacije-države treba se referirati kako je Weber vidio razvoj Njemačke kao takve države. U svom članku “Nacionalna država i gospodarska politika”⁹ (1895) on istražuje složene odnose između nacionalnosti, ekonomije i državne politike, i to koristeći primjer Zapadne Pruske kao studije slučaja. Njegov cilj je jasan od samog početka:

---

⁸ U strankama javlja se specijalizirani profesionalni političari koji se u potpunosti posvećuju stranačkom probitku. Premda Weber poštuje "političare od poziva" koji žive od političke djelatnosti ne odbacuje "političare iz uvjerenja". Obje vrste sudionika političkog procesa su jednostavno neophodni u demokracijama.

⁹ Posrijedi je njegovo pristupno predavanje (Sveučilište u Freiburgu) iz svibnja 1895.

„Namjera mi je, prije svega, da na jednom primjeru pokažem koju ulogu fizičke i psihičke rasne razlike među nacijama igraju u ekonomskoj borbi za opstanak" (Weber, 2006: 15).

U svojoj analizi Weber identificira tri ključne proturječnosti na području zapadne Pruske: „kvaliteta obradivog zemljišta,..., društveni slojevi,..., različite nacionalnosti" (Weber, 2006: 15). Ove proturječnosti stvaraju specifičnu društveno-ekonomsku dinamiku, gdje se nacionalnost, kvaliteta zemljišta i društveni status isprepliću na neslućene načine. Weber primjećuje: „odnos između kvalitete zemljišta i nacionalnog sastava obrnuto proporcionalan: u najplodnijim okruzima su katolici, to jest Poljaci, relativno najbrojniji na zemljišnim dobrima, a protestanti, to jest Nijemci, u selima -- dok je u okruzima sa lošim zemljištem situacija upravo suprotna" (Weber, 2006: 16).

U članku se uočava tendenciju da su se „Poljaci skloni grupirati u ekonomski i socijalno najnižim slojevima stanovništva" (Weber, 2006: 16), dok se s druge strane „u Pruskoj se poklapaju gospodarska kultura, relativni troškovi života i njemačka zajednica" (Weber, 2006: 16). Ova opažanja ukazuju na interakciju između nacionalnosti i ekonomskog statusa. Analizirajući demografske trendove, Weber primjećuje paradoks: „neobično je,..., da će pritisak stvoren padom cijena sigurno najviše ugroziti one koji žive na najlošijem zemljištu i njihov broj će najprije opasti. Ali,..., upravo obrnuto, odljev stanovništva bio najveći u nizu okruga koji su blagoslovljeni dobrom zemljom" (Weber, 2006: 17). Na taj način dolazi do zaključka: „Dakle, postoji tendencija smanjivanja broja nadničara na dobrima koja su na najboljem zemljištu, i povećanja broja seljaka na lošem zemljištu" (Weber, 2006: 18). Weber razmatra dva načina na koja se mogu pomaknuti granice na kojima živi jedna nacionalnost: "usisavanjem" i ekonomskim potiskivanjem. On primjećuje da u migracijskim procesima „u nejasnoj, polusvjesnoj želji da se ode negdje daleko, krije se i nešto od jednostavnog idealizma" (Weber, 2006: 19).

Nadalje, Weber analizira dinamiku između dvije nacije, zaključujući da „jedna uzmiče, a druga pobjeđuje zato što je kadra da se bolje prilagodi danim ekonomskim i društvenim uvjetima" (Weber, 2006: 20). Ova opservacija vodi do šire povijesne perspektive: „Povijest poznaje slučajeve da pobjedu odnesu oni na najnižem stupnju razvoja, a da viši izdanci duhovnog i društvenog života izumiru, ukoliko je zajednica, iz koje su iznikli, izgubila sposobnost da se prilagodi postojećim životnim uvjetima" (Weber, 2006: 21).

Weber predlaže konkretne mjere za očuvanje njemačkog utjecaja na istoku: „dva zahtjeva koja bi, po mom mišljenju, njemački narod trebao postaviti,..., zatvaranje istočne granice,..., država treba sistemski kupovati zemlju" (Weber, 2006: 21-22). On naglašava da „Nijemce na istoku treba čuvati, i da u borbu za njihovu zaštitu treba se uključiti i državna gospodarska politika" (Weber, 2006: 22). Istraživanje ukazuje na kontinuiranu prirodu ekonomske borbe, tvrdeći da smo „vidjeli da nacije vode ekonomsku bitku i dok prividno traje mir" (Weber, 2006: 22) i da „nema mira ni u gospodarskoj borbi za opstanak" (Weber, 2006: 23). On zagovara nacionalno orijentiranu ekonomsku politiku, tvrdeći da „nacionalna gospodarska politika njemačke države, kao i mjerila kojih se drže njemački teoretičari gospodarske politike, mogu biti samo njemačka" (Weber, 2006: 24). Weber je izrazito protiv pretjeranog optimizma: „ne smijemo se prepustiti optimističkoj nadi da će posao biti završen kada gospodarsku kulturu razvijemo u najvećoj mogućoj mjeri" (Weber, 2006: 24). On povezuje ekonomski razvoj s borbom za moć, tvrdeći da su „borbe za moć, u kratkoj liniji, i procesi ekonomskog razvoja" (Weber, 2006: 24).

U svojoj konceptualizaciji političkih entiteta, članak nudi preciznu definiciju nacije-države kao „svjetovne organizacije moći jedne nacije" (Weber, 2006: 25), naglašavajući njenu praktičnu, a ne mističnu prirodu. On predlaže dva pristupa razumijevanju ekonomskog razvoja: "odozgo", kroz perspektivu povijesti vladavine, i "odozdo", promatrajući „veliku predstavu kako se iz kaosa sukobljenih ekonomskih interesa rađa emancipatorska borba klasa u usponu" (Weber, 2006: 27). Ovaj njemački sociolog razmatra i upozorava na potencijalne opasnosti stanja u kojem „ekonomska moć i poziv na političko liderstvo nacije ne padaju uvijek zajedno" (Weber, 2006: 27). On identificira dvije ključne opasnosti: „da politička vlast bude u rukama klase koja ekonomski propada" ili „klase prema kojoj se pomiče ekonomska moć, a time i pretenzija na političko vodstvo“, ali koje „još nisu zrele da stanu na čelo države" (Weber, 2006: 28).

Analiza demografskih i sociopolitičkih trendova u članku ukazuje na značajnu promjenu u distribuciji političke inteligencije. Weber ističe da se „težište političke inteligencije neprestano pomiče u gradove" (Weber, 2006: 29). Ova opservacija nije samo usputna činjenica, već se karakterizira kao „odlučujući politički element događaja na istočnim poljoprivrednim dobrima" (Weber, 2006: 29). Ovakvo zapažanje sugerira duboke implikacije za političku dinamiku i odnose moći, posebice u kontekstu ruralnih područja i agrarne politike. Pomak političke inteligencije prema urbanim centrima predstavlja ključni faktor u razumijevanju šire društvene i političke preobrazbe.

Weber završno uspoređuje njemački proletarijat s engleskim i francuskim, ali ne pripisuje njihove razlike stanju njihova 'ekonomskog odgoja', nego političkom kontekstu svjetskih sila (Weber, 2006: 31-32). On naglašava važnost političkog obrazovanja, tvrdeći da „treba uložiti ogroman napor u politički odgoj i nijedna dužnost nije ozbiljnija od toga da svako u svom najbližem okruženju postane svjestan tog zadatka" (Weber, 2006: 32). Zaključujući Weber izražava osjećaj povijesne odgovornosti i neizvjesnosti glede posljedica trenutnih napora: „Našoj generaciji nije suđeno da vidi hoće li bitka koju vodimo donijeti ploda, i hoće li nas generacije koje dolaze priznati za svoje pretke" (Weber, 2006: 33). Držim posebno zanimljivom njegovu definiciju 'velike nacije'. Posrijedi je ona koja „ostaje mlada dok ima sposobnost i hrabrost da bude ono što jeste i da se prepusti uzvišenim instinktima kojima je obdarena" (Weber, 2006: 33).

3. PLEBISCITARNA DEMOKRACIJA I ULOGA PREDSEDNIKA

Uz tri ranije navedena ideal-tipa legitimacije Weber se uvelike posvetio analiziranju procesa preobrazbe karizmatiskog vodstva u demokratsku vlast. Weber je primijetio da čista karizma teško opstaje. Kako bi organizacija koja se temelji na karizmi opstala nakon smrti karizmatičnog vođe, ona se mora institucionalizirati. Taj proces institucionalizacije često vodi prema birokratizaciji, gdje se karizmatični elementi postupno zamjenjuju formalnim pravilima i procedurama. U demokratskom sustavu, legitimitet vlasti više ne proizlazi iz osobnih kvaliteta vođe, već iz činjenice da je on slobodno izabran. To znači da se vođa smatra legitimnim zato što je formalno izabran, a njegove posebne kvalitete su ipak u drugom planu. U procesu preobrazbe karizme u smislu zadobivanja demokratske legitimnosti, nužna je 'intervencija' administracije.

Jedan od načina kako bi se to moglo ostvariti je plebiscitarna demokracija koju Weber naziva „najvažnijim tipom Fuhrer-Demokratie“ (1978: 268). Vođa u plebiscitarnoj demokraciji zadobiva karizmatične osobine koje ga čine privlačnim za prosječnog birača. Karizma se temelji na percepciji da je vođa neponovljiv i izvoran što će njegova obećanja učiniti pogodnim za pokretanje naroda. Za razliku od parlamentarnih demokracija, gdje se vlast ostvaruje preko predstavničkih tijela, u plebiscitarnoj demokraciji vođa ostvaruje specifičnu vezu s 'narodom'. U tome su smislu pogodni oblici plebiscit, ili drugi oblici izravne političke artikulacije 'naroda'. Vođa u plebiscitarnoj demokraciji ima, prema Weberu, pravo i mogućnost na zaštitu javnog interesa koji

je u parlamentarnoj demokraciji, kako je poznato, ugrožen *vladavinom klike* (što Weber pokazuje, primjerice, u raspravi *Politika kao poziv*). Plebiscitarna demokracija, u gotovo svim svojim inačicama zapravo, promiče neskrivenu skepsu glede tradicionalnih liberalnih institucija, kao što su parlament i vladavina prava/sudova: „Gdje god su se činili pokušaji da se legitimira ovakva vrsta vršenja vlasti, legitimitet se tražio u priznanju suverenog naroda putem plebiscita. Vođin osobni administrativni kadar se regrutira na karizmatičan način, obično od sposobnih ljudi skromnog podrijetla.“ (Weber, 1978: 268).¹⁰

Weber u tekstu 'Predsjednik Reicha' (1919) ističe da je prvi predsjednik Reicha bio izglasan u Narodnoj skupštini, ali zato slijedeći mora biti izabran, „na neposrednim izborima“ (Weber, 2006: 426). Weber navodi nekoliko razloga zašto je tome tako. Početno je ključno istaknuti da treba sastaviti vlast koja će poštovati odnosno odražavati 'narodnu volju' i to cjeline naroda. U Njemačkoj se, međutim, promiče da bi neizravne izbore „trebalo zadržati ovdje, gdje se radi o formalno najvišem mjestu u državi“, ali upravo to bi, prema Weberu, bila katastrofa (Weber, 2006: 426). Naime, on tvrdi da bi se time „narušila cjelovitost i jedinstvo Reicha i uistinu bi djelovalo kao ismijavanje načela demokracije, a u korist članova parlamenta koji jedino streme da se sitno cjenkaju“ (*ibid.*).

Nadalje, važnost uloge predsjednika leži i u autoritetu kojeg zadobiva putem velikog broja glasova koje mu daju građani. Upravo to mu daje snagu da „povede socijalizaciju putem na kome se ne može postići ništa zakonskim paragrafima.“ (Weber, 2006: 426). Tu on strahuje da socijaldemokrati neće shvatiti što on zapravo govori: „Nije zadaća ustava Reicha da određuje kako će buduće gospodarstvo izgledati. On treba samo otvoriti puteve i stvoriti mogućnost za rješavanje svih zamislivih zadataka pred kojima se može naći državna uprava. Treba se nadati da Socijaldemokrati neće zatvoriti oči pred tom nužnošću samo zato što se drže pogrešno shvaćenih sitnograđanskih i pseudodemokratskih predstava“ (*ibid.*). Weber ih, naime, upozorava: „Socijaldemokrati ne smiju zaboraviti kako puno spominjana 'diktatura' masa zahtjeva upravo 'diktatora', jednog čovjeka koga je narod sam izabrao, koji uživa njihovo povjerenje, i kome se one potčinjavaju sve dok u njega imaju povjerenje“ (*ibid.*: 427). Weber ih, manje-više, podsjeća da

---

¹⁰ Plebiscitarna demokracija, s naglaskom na odnosu karizmatičnog vođe i naroda, nalazila je povremeno svoje mjesto u političkoj povijesti. Primjerice, Atena se često navodi kao poseban slučaj takve demokracije, iako su tamo postojala nemala ograničenja ('pravo glasa' bilo je vezano tek za tzv. slobodne muškarce).

njihova ideja o 'kolektivnom državnom vrhu' „ne bi mogla u upravljanje državom uvesti ono jedinstvo bez kojeg je potpuno nemoguće iznova izgraditi naše gospodarstvo, bez obzira na kojim osnovama ono počiva“ (*ibid.*: 427).

Osim toga Weber je odlučni kritičar novih tendencija u Njemačkoj: „Ranije, u autoritarnoj državi, morali smo se zalagati za povećanje moći parlamentarne većine kako bi se povećala važnost, a time i razina parlamenta. Danas, međutim, postoji suprotan i to jednako nedemokratski ekstrem: slijepa vjera u nepogrešivost i svemoć većine – i to ne većine naroda nego većine parlamentaraca“ (*ibid.*: 428). Neovisno o njegovoj kritici parlamentarizma, on je pledira da se moć predsjednika ipak suspregne: „Moć izabranog predsjednika se može ograničiti ... i treba se pobrinuti da on samo u privremeno nerješivim krizama može na neki način intervenirati zadirući u mašineriju Reicha (svojim pravom suspenzivnog veta i imenovanjem činovničkog ministarstva), a inače samo raspisivanjem referenduma“ (*ibid.*). Osnova Weberova pristupa ovdje je ono što kaže na samom kraju ovog njegovog teksta: „Predsjednik koji je izabran u parlamentu dok je postojala određena stranačka konstelacija ... mrtav je čovjek ukoliko se nešto u toj konstelaciji promjeni. Predsjednik koga je narod odabrao, i koji je šef egzekutive koja nadgleda podjelu namještenja, (eventualno) ima pravo staviti veto ... i ovlaštenje da raspusti parlament i raspiše referendum; on je čuvar prave demokracije koja nije nemoćno žrtvovanje klikama, nego potčinjavanje onom tko je izabran za vođu“ (*ibid.*: 429).

4. KAKO JE WEBER VIDIO PARLAMENTARNU NJEMAČKU I PRIPADAJUĆU VLADU

U razmišljanjima glede parlamentarizma Weber je, prema Beethamu, „iz metodoloških razloga odbacio doktrine prirodnih prava i prirodnog zakona koje su pružale filozofsku podlogu klasičnom liberalizmu“ (1989: 311). To je polazišna pretpostavka njegovog članka „Parlament i vlada u novom uređenju Njemačke“ (svibanj 1918.). U članku intenzivno kritizira (ne)djelovanje činovnika i stranaka u vrijeme rata. Vjeruje kako je zadatak onih koji nisu na ratištu da omoguće onima koji tamo borave da „s glasačkim listićima u rukama, preko predstavnika, koje su izabrali, iznova izgrade Njemačku čije su postojanje oni očuvali“ (Weber, 2006: 267). U tom smislu ističe da promjene kao takve neće donijeti posebnu promjenu u uređenju neke države, nego je to sredstvo za ostvarivanje drugih, puno važnih ciljeva. Po njegovom sudu, Njemačka se nalazi na raskršnici

jer treba vidjeti funkcionira li uopće novi parlamentarni oblik. Uvjeren je, međutim, da ako parlament zakaže da Njemačke budućnosti nema.

Parlamentarizam i njegovo neveselo stanje je, po njemu, Bismarckova ostavština.¹¹ Postao je sinonim za pragmatičnu i brutalnu vanjsku politiku, iako je na domaćem planu bio za autoritarnu pa i agresivnu vlast. Prema Weberu, nitko nije ponudio obrazloženje za Bismarckov odlazak s vlasti, nego su ga samo napustili njegovi podupiratelji. Drži shodnim naglasiti da „nešto slično nije zabilježeno u analima nijednog ponosnog naroda“ (Weber, 2006: 271).

Weber je ipak dijelom prihvatio ode vladavini Bismarcka što, držim, potvrđuju i ova dva citata: „nikada neki državnik kome kormilo u ruke nije došlo zahvaljujući povjerenju parlamenta nije za partnera dobio partiju kojom se tako lako upravlja“ odnosno „neprestano sam iz usta njihovih vođa slušao da ukoliko bi postojala bilo kakva mogućnost da se za najviše mjesto uvijek nađe neki novi Bismarck, onda bi carizam – vladavina jednog genija – bio primjereno uređenje za Njemačku“ (Weber, 2006: 272). Međutim, unatoč svim pozitivnim čimbenicima, Weber se kritički postavlja i analizira posljedice Bismarckove vladavine i zaključuje da je ovaj iza sebe ostavio 'naciju bez političkog odgoja' odnosno da „taj veliki državnik nije iza sebe ostavio nikakvu političku tradiciju“ (Weber, 2006: 277).¹²

Weber je sa zanimanjem pratio uspostavu i meandre parlamentarizma u Njemačkoj: „Demokratizacija *biračkog prava* je urgentni i politički neodložan zahtjev trenutka, prije svega za njemačku hegemoniku državu“ (Weber, 2006: 349). To se odnosi i na uspostavu Weimarske republike nakon sloma Carstva 1918. Kao upućeni analitičar, uočio je obilježja novog političkog poretka. Weberov stav prema modernom parlamentu izražen je u njegovoj tvrdnji da je "moderni parlament prije svega predstavništvo onih kojima se vlada (*Beherrschten*), a birokracija je sredstvo te vladavine" (Weber, 2006: 293). Ovime Weber naglašava osnovnu funkciju parlamenta kao organa koji predstavlja narod, dok je birokracija tu da provodi i pripreme njegove odluka.

---

¹¹ Otto von Bismarck je možda i ključna politička osoba europske povijesti 19. stoljeća. Bio je pruski i prvi njemački kancelar te je zaslužan za osnivanje moderne njemačke države. Njegove metode "realpolitike" i odlučnost glede rata doveli su do uspona Njemačkog Carstva.

¹² Mommsen pak ističe da je Weber „propustio uočiti Bismarckov zapravo vrlo drukčiji koncept države kao nositelja poretka u sukobu društvenih moći“ (1984: 50). I drugi interpretari smatraju da su se nakon silaska Bismarcka s vlasti Nijemci našli u „političkom vakuumu ... bez pravih odgovornih vođa“ (Eliaeson, 1998: 52).

Parlamentarna vlast, po njemu, nije samo znamen, već je neophodna, i to u smislu iskazivanja političke moći odnosno koordinaciju različitih političkih subjekata.

On nadalje tvrdi da "parlamentarni život se može mrziti ili voljeti, ali ga nije moguće ukinuti" (Weber, 2006: 294). Ova rečenica ukazuje na neizbježnost parlamentarne demokracije u modernim uvjetima. Parlament, neovisno o svemu, ostaje najvažnije tijelo moderne demokracije. Parlamenti su, prema Weberu, postali "sredstva da se prema vani manifestira taj minimum suglasnosti" (Weber, 2006: 294), što sugerira da parlamentarni sustavi omogućuju izražavanje i postizanje političkog konsenzusa, što nije ostvarivo na neki drugi način.

Prema Weberu, sama činjenica da je novi ustav Weimarske republike formalno uspostavio parlamentarni sustav i opće pravo glasa ne znači automatski i postojanje tzv. zrele parlamentarne demokracije: „Iz tehničkih osobnosti *narodnog glasanja* proizlaze strukturne prepreke da se takvo glasanje koristi kao sredstvo izbora i kao sredstvo za donošenje zakona“ (Weber, 2006: 343). On je smatrao da nedostaju dublje društvene i kulturne pretpostavke za prihvaćanje parlamentarnih načela od strane različitih subjekata. Weber kritički razmatra funkciju njemačkog parlamenta u tadašnjem političkom kontekstu, navodeći da je "danas njemački parlament pogodan samo za negativnu politiku: kritika, primjedbi, rasprave, amandmani na vladine prijedloge i prihvaćanje tih prijedloga. Čitava parlamentarna praksa je tome prilagođena" (Weber, 2006: 303). Unatoč tome, Weber priznaje neophodnost parlamenta kao organa nadzora birokracije i državne uprave: "I u izbornim demokracijama je parlament neophodan kao organ kontrole činovnika i javnosti državne uprave, kao sredstvo uklanjanja neodgovarajućih vodećih službenika, kao mjesto za utvrđivanje budžeta i stvaranje kompromisa među partijama" (Weber, 2006: 345). Ova funkcija parlamenta promiče odgovornost u političkom procesu, čime se sprječava dominacija neizabranih birokrata koji bi u suprotnom bili skloni zlorabiti svoju moć.

Sam prijenos suvereniteta s monarhije na parlament u Weberu je probudio sumnju u iskrenost namjera ključara poretka - birokracije, vojnog vrha, bogatog građanstva, industrijskog kartela itd. Ovi utjecajni krugovi i dalje su imali nemali utjecaj usprkos formalnom nastupanju parlamentarizma. Weber također analizira složen odnos između različitih nivoa vlasti u Njemačkom Carstvu, posebno između pruske vlade, Reichstaga i Bundesrata. On ističe da "politika Carstva će i ubuduće, a naročito ako dođe do potpune parlamentarizacije, počivati na kompromisima između pruskih glasova u Bundesratu oslonjenih na pruski parlament i moći carske

vlasti koja se oslanja na Reichstag" (Weber, 2006: 370). Ovaj citat, vjerujem, jasno ilustrira kako se politička moć dijeli i uravnotežuje između različitih institucija, pri čemu su kompromisi osnova političke stabilnosti.

Posebno zabrinjavajuće za Webera bila je dominacija starih obrazaca političkog mišljenja u narodu. Seljaštvo je i dalje njegovalo antiliberalne poglede, dok je radništvo bilo sklono marksizmu. Gotov nitko nije bio spreman do kraja prihvatiti načela parlamentarne demokracije koja računa na kompromis i razmjerno stabilni stranački sustav. Za uspješan proces parlamentarizacije, po njemu, ključan je kompromis: „U interesu kako pojedinačnih država, tako i čitavog Carstva jeste da predstavnici tri grupacije moći – 1. carska vlada i Rajhstag, 2. kraljevska pruska vlada i pruski Landtag, 3. grofovi i Landtag manjih država – pokušaju da se usuglase u Bundestagu“ (Weber, 2006: 367).

Weberove zamjerke su se odnosile i na samo ustrojstvo Weimarskog ustava koji je zadržavao nemale carski ovlasti u instituciji predsjednika države. Predsjednik je, naime, imao ovlasti raspuštanja parlamenta i imenovanja kancelara, ali i uvođenja izvanrednog stanja - što je bila moguća osnova za diktaturu. Weber je, s druge strane, vjerovao da parlamentarna demokracija može biti najbolja brana autokraciji i anarhiji. Njegova analiza parlamentarne demokracije promicala je stvaranje sustava u kojem politička moć proizlazi iz racionalnih-zakonskih procesa, a ne iz karizme kao autoriteta: „*Samo politički zreo narod* je „narod vladara“, što će reći narod koji sam kontrolira kako se upravlja nad sredstvima koja se tiču njegovog života i preko svojih izabranih predstavnika ima presudnu riječ u odabiru političkih vođa“ (Weber, 2006: 378)

Prema Weberu, parlament bi zapravo trebao biti središnja institucija demokracije, mjesto političke borbe i donošenja smislenih odluka. Parlamentarizam, kako ga je Weber zamišljao, uključuje djelovanje političkih stranaka koje su nosioci konkretnih interesa. Stranke bi trebale biti dovoljno jake da mogu artikulirati interese svojih birača, ali i dovoljno odgovorne da mogu surađivati na korist javnog interesa. Nadalje, Weber je upozoravao na nedostatak stabilnog sustava političkih stranaka koje teže kompromisu (tj. koalicijskim vladama). Umjesto toga, višestranačje je praćeno besmislenim opstrukcijama, nestabilnim vladama i diskontinuitetu politike, a postojao je i problem Pruske koja je bila izrazito utjecajna: „Dakle, sve tri kraljevine, svih šest velikih grofovija, sva tri grada Hanze i najveća grofovija (Braunšvajg) – svi oni zajedno ne mogu postići

većinu ukoliko Pruska, pored glasova iz Alzas-Lotringije, na svojoj strani ima i ostale male države“ (Weber, 2006: 351).

Slabost građanstva i srednjih slojeva, koji su inače stupovi moderne demokracije, također je zabrinjavala Webera. Njihova podzastupljenost otvarala je prostor za ekstreme poput komunista i desne radikale. Weber je smatrao da Weimarska republika pati od dubokog raskoraka između formalnog ustavnog poretka i duboko ukorijenjenih stavova i praksi koje su tvorile njemačko društvo toga doba. Umjesto zrele parlamentarne kulture, on je vidio metež ideologija i konkretnih interesa (kvazifeudalnih, revolucionarno-socijalističkih odnosno buržoasko-konzervativnih).

Ipak, Weber nije bio u potpunosti pesimističan. Smatrao je da postupno razvijanje stranačkog sustava, jačanje građanskih slojeva i demokratizacija državne birokracije mogu učvrstiti parlamentarnu demokraciju u Njemačkoj. Međutim, upozoravao je da će taj put biti ispunjen krizama. U novom uređenju Njemačke, Weber je promicao sustav u kojem bi birokracija bila podložna demokratskoj kontroli parlamenta i vlade. On je vjerovao da na taj način birokracija može ostati odgovorna i učinkovita. Weber naglašava važnost političkog vodstva unutar parlamenta, tvrdeći da je "politički cilj parlamenta da bude mjesto na kome se vrši odabir vođa" (Weber, 2006: 364). Nažalost, Weberove analize pokazale su se proročanskima. Niz kriza, od hiperinflacije, preko političkih ubojstava do ekonomskog sloma u velikoj depresiji, na koncu je omogućio uspon Hitlera i nacionalsocijalista te slom Weimarske republike. Nedostatak dubokih parlamentarnih korijena omogućio je nasilno rušenje tom krhkom eksperimentu s demokracijom u Njemačkoj.

Iako je podržavao parlamentarnu demokraciju, Weber nije bio zakleti idealist. Bio je, naime, itekako svjestan njenih nedostataka i kontroverzi. Kritizirao je političku apatiju i nekompetentnost koja je neodvojiva od demokratskog procesa, kao i sklonost parlamenta ka destruktivnom partikularizmu i nedostatku strategije. Weber stoga prepoznaje i izazove s kojima se suočava proces parlamentarizacije u Njemačkoj, posebno u kontekstu tzv. masovne demokracije. On upozorava da "masovna demokracija može predstavljati opasnost za državnu politiku upravo zato što dopušta da prevagnu emotivni elementi" (Weber, 2006: 347). Ova izjava ukazuje na rizike onog što danas nazivamo populizam i utjecaj emocija što može destabilizirati politički poredak. Weber je također bio kritičan prema utjecaju stranačke politike na parlamentarizam. Vidio je opasnost u tome da stranke postanu previše fokusirane na kratkoročne

ciljeve i interne sukobe, umjesto da rade na dugoročnom općem dobru. Za njega, ključni izazov parlamentarne demokracije bio je pronalaženje načina kako osigurati učinkovito, ali i dovoljno odgovorno vodstvo političkih stranaka.

5. WEBEROVO VIĐENJE RAZVOJA DEMOKRACIJE U RUSIJI

Svoja razmatranja o Rusiji Weber započinje rečenicom da je taj nacrt u potpunosti „nepovijesni“ (Weber, 2006: 39), ali isto tako smatra da je Rusija nesposobna za provedbu smislene političke reforme. On ističe da su važnu ulogu u tadašnjem ustroju Rusije imala tzv. zemstva. Razdoblje reformi cara Aleksandra II. u drugoj polovici 19. stoljeća donijelo je puno promjena u autokratskom Ruskom Carstvu. Među najznačajnijim novitetima, kako Weber primjećuje, bila je uspostava zemstava – specifičnih predstavničkih tijela.¹³

Iako su zemstva započela s velikim nadama liberalnih krugova, ubrzo se pokazalo da predstavljaju tek djelomičan ustupak režima glede potreba za demokratizacijom. Treba reći da je pravo glasa na izborima za zemstva bilo ograničeno. Na njima su mogla nastupati samo strogo određene društvene skupine (bogatiji zemljoposjednici, trgovci i tzv. inteligencija). Ogromna masa seljačkog stanovništva i radnika u gradovima nije imala takvo pravo. Carske vlasti su pomno nadzirale rad tih tijela, a guverneri su i dalje imali moć utjecati na, pa i dokidati, njihove odluke. Ipak, unatoč svim ograničenjima, zemstva su postala tijela lokalne uprave u zemlji koja je dotad poznavala isključivo apsolutno centraliziranu vlast.¹⁴

Uspon zemstava označio je neskrivenu težnju da se Rusija, dotad zaostala u odnosu na Zapadnu Europu, modernizira tako što će uspostaviti upravu bližu običnom narodu. No, režim ih je percipirao samo kao kontrolirani postupak kroz koji je mogao ispuhati dio nezadovoljstva, dok je zbiljska politička moć i dalje ostala su rukama cara i dvora u Petrogradu. Stoga su se zemstva našla u određenom raskoraku – prevelik zalogaj za režim jer ih ne može 'neutralizirati', ali i nejaki

---

¹³ Ideju o zemstvima promovirali su tzv. liberali koji su vjerovali da je u carskoj Rusiji potrebna lokalna i regionalna samouprava u svrhu modernizacija te goleme, ali zapuštene zemlje. Zemstva su zamišljena kao predstavnička tijela gubernija, a mogla su biti birana od mjesnog stanovništva podijeljenog u 'društvene kurije'. Njihove ovlasti bile su ograničene na određena gospodarska i komunalna pitanja (poljoprivreda, obrazovanje, lokalne ceste). Postojala je mogućnost prikupljanja poreza kojima bi financirali svoje djelatnosti.

¹⁴ Štoviše njihove su se sjednice pretvorile u mjesta za raspravu o carskom režimu. Rasprave su imale liberalnu pa i oporbenu notu. Nezadovoljstvo režimom je samo raslo što je bilo vezano za tempo reformi. U tim su se mjestima za raspravu isticali i oni koji će kasnije postati revolucionari, npr. Lenjin. Iskustva iz zemstava možda ih je navelo na korištenje radikalnijih postupaka u njihovoj kasnijoj političkoj aktivnosti.

za zbiljske reforme postojećeg vladavinskog sustava.¹⁵ Političke snage koje Weber identificira kao 'Demokrate' zalagale su se za uvođenje „općeg, jednakog, direktnog i javnog izbornog prava“, ali postojao bi cenzus kojim bi radnike i vojnike isključio iz sustava glasovanja (Weber, 2006: 41-42). Demokratska partija se tu našla u nezgodnoj situaciji jer je postojala mogućnost da se narod okrene protiv njih. Tzv. reakcionari su potpirivali vatru šireći vijesti da je „liberalima cilj da nijedan seljak ne uđe u Dumu“ (Weber, 2006: 42). Duma je bila prva institucija koja je nalikovala parlamentu u Ruskom Carstvu, a uspostavljena je pod pritiskom revolucije iz 1905. Iako zamišljena kao popuštanje liberalima, Duma je od svog osnutka bila okljaštrena čime je spriječena da bude pravi liberalni parlament. Car Nikola II. je nakon Krvave nedjelje u Petrogradu 1905. i velikih štrajkova i nemira bio primoran obećati neke oblike demokratizacije i stvaranje predstavničkog tijela. Oktroiranim ustavom iz iste godine stvorena je Državna дума sa zakonodavnim ovlastima. Međutim, uspostavljeni dvodomni parlament bio je iz gotovo izobličen u korist, recimo to tako, apsolutne monarhije.¹⁶

Unatoč svim ovim ograničenjima, Duma je ipak postala prva predstavnička institucija u ruskom političkom životu i okupljala je oporbene snage liberala, demokrata i socijalista koji su kritizirali carski režim.¹⁷ Reforma odnosno 'nacrt' novog sustava, prema Weberu, 'u državno-pravnom smislu', „uopće nije bio 'radikaln'“ (Weber, 2006: 45). Novim nacrtom se nije ulazilo u

---

¹⁵ Zanimljivo je da je Oktobarska revolucija 1917. odnosno boljševici označila sumrak zemstava. Nova komunistička vlast, kao revolucionarna diktatura, zamijenila ih sovjetima. Posrijedi je bio oblik lokalne samouprave. Iako kratkotrajne, zemstva su ipak bila prvi korak ka demokratizaciji i uključivanju lokalnih zajednica u Carskoj Rusiji koja je dotad poznavala samo jako centraliziranu autokratsku vladavinu.

¹⁶ Weber vrlo pažljivo raščlanjuje ustrojstvo ruske vlasti/institucija. Dok je Državni savjet, gornji dom, bio carska jurisdikcija, donji dom Dume je biran na izborima, ali s iznimno ograničenim pravom sudjelovanja na izborima (to se pravo odnosilo samo na 25% odraslog muškog stanovništva, a žene i većina muškaraca slabog imovinskog stanja nisu uživali tu pogodnost). Uz to, izborni sustav je pogodovao bogatijem seljaštvu, trgovačkoj klasi i plemićima. Sama Duma ipak nije imala stvarnu zakonodavnu, tj. kontrolnu moć nad vladom. Zakone je i dalje mogao proglašavati ili ukidati sam car, dok je Duma imala manje-više savjetodavnu ulogu. Vladu nisu birali poslanici Dume, nego je ona i dalje ostala u ingerenciji cara. Na kraju krajeva, Duma nije bila ovlaštena izglasati nepovjerenje vladi.

¹⁷ U tom smislu, ona je djelovala kao akcelerator demokratizacije i sredstvo izražavanja narodnog nezadovoljstva. Prve dvije Dume (1906-1907) bile su radikalnije i uporno su se sukobljavale s Carem tražeći reforme i prava za sebe. Zbog toga su brzo raspuštene. Treća Duma (1907-1912) bila je umjerenija, ali je bila izložena represiji. S druge strane, Četvrta Duma (1912-1917) pokazala znakove političkog pomirenja s carskim režimom. Izbijanje Prvog svjetskog rata dodatno je oslabilo položaj Dume. Nakon Februarske revolucije 1917. i rušenja cara, Duma je postala privremeni parlament u razdoblju prije pokretanja Ustavotvorne skupštine. No, boljševici su dokinuli taj eksperiment s parlamentarizmom. Iako neuspješna u tvorbi regularnog parlamentarnog sustava, Duma je predstavljala i uvelike pogurala proces demokratizacije Rusije i njezine preobrazbe u modernu građansku državu. Njezina kratka povijest bila je praćena sukobom autokratske vlasti i onih koji su htjeli predstavničku vladavinu koja će nastati puno kasnije i to padom komunističkog režima.

ingerencije cara, a parlament kao institucija i vladavina većine putem parlamenta nisu bili shvaćani kao u drugim državama (primjerice Francuskoj i Engleskoj). Zbog takvog položaja cara teško je, naime, bilo odvojiti „izvršnu od zakonodavne vlasti“ (Weber, 2006: 45). Weber ga određuje kao položaj „najvišeg tribunala“ koji je zaseban u odnosu na sudstvo, a imao bi tri funkcije: „poništanje protuustavnih vladinih poteza i sudskih odluka,..., kontrola izbora,..., istanca kojoj bi se obraćao neki dom kada želi da pokrene postupak protiv nekog ministra“ (*ibid.*).¹⁸ Pipes navodi da „veći dio Weberove kritike potvrdili su kasniji događaji: nesposobnost Dume da afirmira pozitivno vodstvo, preživljavanje samovoljnog vladanja policije i odsutnost pravog kabineta.“ (1955: 385).

Program je sadržavao niz radikalnih zahtjeva koji su trebali iz temelja promijeniti dotadašnje agrarne odnose. Prije svega, tražilo se potpuno ukidanje ostataka kmetstva odnosno oslobađanje seljaka od svih oblika tlačenja, podavanja i iznuda. Seljaci bi tako postali slobodni i ravnopravni građani, oslobođeni feudalnih zloraba (Weber, 2006: 49). Međutim, oslobođenje od privatnih obaveza bilo je samo prvi korak. Daleko važniji zahtjev bio je stvaranje zemljišnog fonda koji bi nastao putem oduzimanja državnih, carskih, crkvenih i privatnih imanja. Ti velebni latifundiji, ne posebno dobro vođeni/obrađivani, trebali su biti oduzeti dotadašnjim vlasnicima uz naknadu i postati dio spomenutog fonda. Raspodjela zemlje iz tog fonda među seljačkim obiteljima bila bi temeljena na njihovim stvarnim potrebama i postala bi njihovo nasljedno vlasništvo. Umjesto zadruga (obščina), Program je tako promovirao individualnu raspodjelu i uspostavu privatnog posjeda. Osim same podjele zemlje, Program je promovirao i niz drugih poticaja glede života na selu. Tražilo se, naime, ukidanje svih prepreka kretanju i naseljavanju seljaka te slobodu njihovog preseljenja na neiskorištene posjede u svim dijelovima Carstva/države. Za siromašnije

---

¹⁸ Weber je držao kako je ključna ideja liberala bila uvođenje općeg prava glasa kojima bi se moć predala narodu. On ističe program Oslobodilačkog saveza u kojem postoje četiri glavna zahtjeva: 1. sloboda svakog pojedinca, 2. konstitucionalna pravna država (četverostruko izborno pravo), 3. socijalna reforma te 4. agrarna reforma. Neovisno o tome što program sadrži sve ono što bi prošlo kao reforma zapadne u Europi, postavlja se pitanje ima li to izgleda na izborima jer je ponašanje sitnog građanstva jako teško predvidjeti i kao što je dvojbena i njihova volja da prihvate liberalne (Weber, 2006: 47-48). Weber zaključuje da je za uspjeh konstitucionalno-demokratskog pokreta u Rusiji ključna podrška seljaka. Naime, pitanje seljačkog vlasništva nad zemljom bilo je prijelomni politički problem u Rusiji tog doba. Ogromne mase seljaka i dalje su bile unutar feudalne stege, 'servisirajući' veleposjednike i državu. Taj sustav nije pogodovao ekonomskom razvoju ruskog društva. Stoga ne čudi što je agrarno pitanje bilo nezaobilazno u programu Oslobodilačkog saveza iz 1905.

seljake bila je predviđena potpora (kredit) i, primjerice, opskrba svim neophodnim za obradu dobivenih posjeda.

U srži svih ovih zahtjeva bila je ideja da samo zbiljsko oslobođenje i ekonomsko podupiranje goleme mase stanovnika sela može pokrenuti zaostalo rusko feudalno 'društvo'. Dokidanje veleposjedničkih latifundija i tvorba klase sitnih seljaka-vlasnika trebalo je dati novi poticaj poljoprivredi i postupno prevesti rusko društvo u kapitalizam kao temeljni društveni odnos.¹⁹ Oslobodilački savez je ovakvim programom upućivao na potrebu radikalnog raskida s feudalnim sustavom i nastojao na rješavanju "seljačkog pitanja" koje je razdiralo Rusiju. Njihovi su zahtjevi, prema Weberu, odražavali težnje za demokratizacijom i ukidanjem feudalnih odnosa. Iako će ih carističke vlasti odbaciti, ti će zahtjevi poslužiti kao akcelerator za buduće revolucionarne previranja koja će naposljetku srušiti carski poredak. Raspodjela zemlje je stoga bila ključni element mogućeg novog društvenog poretka: „Principi po kojima seljacima treba podijeliti oduzetu zemlju,... trebaju se utvrditi“ (Weber, 2006: 52). Međutim, Weber ukazuje da postoji problem bogatih seljaka koji nasljeđuju zemlju i onda je daju u najam te tako imaju 'vlast' nad siromašnijim seljacima. Weber je, neovisno o tome, bio optimističan pa je izjavio: „Rusija će ipak na kraju krenuti specifično europskim putem razvoja“ (2013: 65). Također Weber naziva „zemstvenu liberalizaciju "sjajnim pokretom", uspoređujući njezinu ulogu s onom Frankfurtskog parlamenta; bila je to manifestacija "čistog" liberalizma. Smatrao je da bi zemstva najbolje mogla poslužiti demokratskoj stvari posvećujući se širenju ideje neotuđivih ljudskih prava među svim slojevima ruskog društva, kako bi se suprotstavila štetnom utjecaju birokratizma i jakobinizma.“ (Pipes, 1955: 383). Naveo je i sistem 'prividnog konstitucionalizma' kao jedan od promotora neophodnih promjena, ali više o tom sustavu u idućem dijelu rada.

6. WEBER O RUSKOM KONSTITUCIONALIZMU

Weberovo zanimanje za Rusiju ostaje vrlo izraženo posebno u kontekstu pojave koja ju itekako karakterizira. Naime, tradicionalne demokratske norme stalno se spore s, nazovimo to,

---

¹⁹ Treba ovdje reći da Weber nije bio oduševljen povezivanjem kapitalizma i demokracije: „Krajnje je smješno današnjem razvijenom kapitalizmu, kakav postoji u Americi i kakav se uvozi u Rusiju – tom kapitalizmu koji je 'neminovnost' našeg gospodarskog razvoja – pripisivati srodnost s 'demokracijom', ili čak sa 'slobodom' (u bilo kojem smislu te riječi), jer pitanje može glasiti jedino ovako: kako su, dok vlada kapitalizam, takve stvari uopće dugoročno 'moguće'? Zapravo, demokracije i slobode ima samo dok iza njih trajno stoji odlučna *volja* jedne nacije da ne dopusti da njome vladaju kao krdom ovaca“ (*ibid.*: 63).

autoritarnim 'tendencijama'. Razumijevanje ovih pojava kroz prizmu Weberova političkog mišljenja (i njegovih socioloških kategorija), koji vjerujem, omogućuje dublji uvid u način održavanja političkog poretka odnosno kako vlasti traže i ostvaruju legitimitet.

Kad govorimo o njegovom tekstu ('Prijelaz Rusije na prividni konstitucionalizam', 1906.) u kojem on upozorava na probleme liberalnog konstitucionalizma u Rusiji treba prvo nešto reći o samom konstitucionalizmu. Posrijedi je „politička i ustavnopravna doktrina koja zahtjeva da pojedinci i tijela koja obnašaju političku vlast budu vezani odnosno ograničeni kroz institucije, to jest pravila“ (www.enciklopedija.hr., 2024). Rusija, s njenom postojanom tradicijom autokratske vladavine, predstavlja vrlo neobičan slučaj u kojem se konstitucionalizam razvija, ali unutar, po vlast, vrlo kontroliranih uvjeta. Weber ga stoga naziva 'prividnim konstitucionalizmom'. Formalno, naime, postoje ustavne norme pa i institucije, ali one ne funkcioniraju u skladu s liberalno-demokratskim načelima. Umjesto toga, vlast ostaje koncentrirana u rukama razmjerno uskog kruga moćnika. Stoga se može razumjeti da je Weber slavio revoluciju u Rusiji (1905), smatrajući da liberalizam ima izgleda, ali je sustavnijom analizom uvidio da „trenutno nema izgleda za pobjedu ruskog liberalizma“ (Mommsen, 1984: 56).

Weber ističe kako Car nikada nije imao iskrene namjere pretvoriti Rusiju u pravnu državu, već je koristio ustavne reforme kao sredstvo za očuvanje dominacije: "Po sebi se razumije da car osobno nikada nije iskreno namjeravao Rusiju pretvoriti u 'pravnu državu'" (Weber, 2006: 69). Ovaj citat naglašava bitnu neiskrenost carevih reformi, koje su bile usmjerene na smirivanje revolucionarnog pokreta, a ne na stvarnu demokratizaciju države. Jedan od ključnih trenutaka u razvoju 'prividnog konstitucionalizma', prema Weberu, bio je 'Manifest' od 17. oktobra 1905., kojim su obećane ustavne reforme odnosno proširenje biračkog prava. Međutim, on primjećuje da je 'Manifest' bio oblikovan tako da očuva moć birokracije: "Manifest od 17. oktobra a pri tome se vodilo računa da pozicija moći birokracije ne bude zaista ugrožena" (Weber, 2006: 71). Ovaj čin ukazuje na prevarenost reformi koje su naizgled proširile politička prava, ali su u stvarnosti zadržale postojeće odnose koji su išli na ruku birokratske elite.

Weber također analizira kako je birokracija koristila ove prividne ustavne reforme za konsolidaciju svoje moći. Po njemu, "ukaz od 21. oktobra 1905. označio je nestanak do tada postojećeg privida 'samouprave' u starom smislu riječi i definitivno uspostavljanje centralizirane vlasti koja je u rukama modernizirane birokracije" (Weber, 2006: 75). Umjesto da se ustavne

reformne iskoriste za stvaranje decentralizirane i demokratske vlasti, one su poslužile za pojačanu birokratizaciju poretka. Ovaj proces birokratizacije Weber opisuje kao "konačnu birokratsku racionalizaciju autokracije na čitavom području unutrašnje politike koja sada traži samo stručnjake, a to, pošto nema samouprave znači: isključivo birokrate" (Weber, 2006: 76). Dakle, umjesto stvarne podjele moći, reformski proces je rezultirao jačanjem birokracije, koja je postala još centraliziranija i još više distancirana od naroda.

U skladu s 'prividnim konstitucionalizmom', nastale su institucije koje su trebale predstavljati demokratske reforme, ali su u stvarnosti bile dizajnirane da služe interesima vladajuće elite. Weber navodi da je "Savjet carstva postao samo kočnica za Dumu i to u interesu jedino birokracije kojoj je silom zakona pripala apsolutna većina glasova u Savjetu" (Weber, 2006: 77). Ova situacija pokazuje kako su formalne institucije korištene za ograničavanje stvarne moći zakonodavnog tijela i zaštitu autoriteta birokracije. Takav oblik konstitucionalizma Weber opisuje kao „otvoreno kodificiranje jednog tako dubinski neiskrenog prividnog konstitucionalizma jedno isto tako dubinski ponižavajuće 'klanjanje' 'ideje' autokracije pred principom konstitucionalizma", ono na dugi rok ne šteti poštovanju tog principa, već šteti autoritetu krune koja tako očigledno dozvoljava da bude prisiljena na 'koncesije' sistemu koji je suprotan njenoj taštini i njenom uživanju u vladavini“ (Weber, 2006: 80). Weber se ovdje ne može načuditi apsurdnosti i poniženju koje proizlazi iz pokušaja autokrata da zadrži vlast, tako što se pretvaraju da ipak prihvaćaju ustavne principe.

Weber također analizira kako su izborni procesi, koji su trebali biti ključni element konstitucionalnih reformi, izigrani kako bi osigurali moć postojećih elita. On navodi primjer Buliginovog izbornog zakona, koji je bio vrlo zapetljan kako bi osigurao predstavništvo određenih klasa, ali na način koji je pogodio birokraciji: "Buliginov izborni zakon počiva na zamisli jednog dosta složeno konstruiranog predstavljanja klasa i staleža i nadovezuje se na postojeće izborni pravo u zemstvima" (Weber, 2006: 80). Ako je Manifest od 17. oktobra obećao proširenje biračkog prava, stvarni utjecaj birača bio je ipak vrlo ograničen: "Broj birača se u najmanju ruku udvadesetorostručio ali je broj elektora koje oni odabiru ostao isti" (Weber, 2006: 81). Time se osiguravalo da izborni proces ostane pod kontrolom vladajućih, što je još jedan pokazatelj prividnog karaktera konstitucionalnih reformi kojima se naposljetku postiglo formalno povećanja broja birača što nije dovelo do nikakve političke promjene.

Unatoč ovim preprekama, Weber primjećuje znakove promjene u ruskom društvu. Stoga navodi: "U gotovo svim distriktima dva najveća grada pobijedila je Partija konstitucionalnih demokrata,..., uz izlaznost koja je bila neočekivano visoka s obzirom na 'bojkot'" (Weber, 2006: 92). Ovo ukazuje na rastuću političku svijest među urbanim stanovništvom. Međutim, reakcionarne sile su i dalje bile snažne. Weber primjećuje: "Poslije gušenja ustanka u Moskvi i pod utiskom seljačkih nemira, reakcija je počela da prodire iz sfere birokracije u sferu 'društva', to jest prije svega u zemstva" (Weber, 2006: 90).

Weber zaključuje da se "nikada se borba za slobodu nije vodila pod tako teškim uvjetima kao što se vodi ruska" (Weber, 2006: 101). Ruski konstitucionalizam je bio obilježen dubokim kontradikcijama - formalnim ustupcima u smislu razvoja ustavne vladavine, ali s istovremenim jačanjem tradicionalne ruske birokratske kontrole. Weber predviđa da bi "Rusija koja bi zaista bila konstitucionalna, bila jači i, pošto bi bila osjetljivija na instinkte mase, nemirniji susjed" (Weber, 2006: 102). Ova opservacija ukazuje na potencijalne geopolitičke implikacije tzv. istinskog ruskog konstitucionalizma.

Weberova analiza 'prividnog konstitucionalizma' u Rusiji razotkriva duboko neiskrenu prirodu reformi koje su težile očuvanju autokratske vlasti, a ne stvarnoj demokratizaciji države. Kroz manipulaciju izbornih procesa, jačanje birokratske moći i očuvanje centralizirane vlasti, ruski je režim, prema Weberu, uspio zadržati vlast dok je istovremeno širio privid konstitucionalnih političkih promjena.

7. ZAKLJUČAK

Kroz ovaj rad, razmjerno detaljno sam istražio Weberovo shvaćanje demokracije, analizirajući njegove ključne koncepte i njihovu primjenu u različitim političkim kontekstima. Slijedeći strukturu rada, donosim osnovne uvide iz svakog poglavlja, zajedno s promišljanjima o važnosti Weberovih ideja danas.

Weber je postavio temelje za razumijevanje moderne države kroz svoju definiciju monopola legitimne uporabe sile, koja i danas ostaje nezaobilazna za razumijevanje odnosa države i društva. Njegovo shvaćanje države kao slojevite poveznice moći i legitimnosti pomaže da uvidimo kako država nije samo administrativni pogon, nego i ključni subjekt osjetljivog uravnoteživanja zajednice. U današnjem kontekstu, gdje vidimo rastući skepticizam prema

državnim institucijama odnosno politici kao takvoj, njegovo inzistiranje na legitimnosti nalazim izuzetno važnim. Weber nas podsjeća da je održivost demokratske države neodvojiva od njene mogućnosti da ostvari i održi povjerenje svojih građana.

U analizi zadaća konkretne nacije-države, posebno Njemačke, dolazi do punog izražaja Weberovo plodonosno povezivanje, recimo to tako, teorije i prakse. Njegov uvid da država mora balansirati između snažnog vodstva i demokratske odgovornosti ostaje trajno aktualan. Ovo pitanje predstavlja jedan od najvećih izazova s kojima se suvremene demokracije suočavaju – kako održati učinkovito vodstvo uz očuvanje demokratskih principa? Weberova analiza, držim, nudi neprocjenjiv okvir za razmišljanje o ovom pitanju.

Koncept plebiscitarne demokracije, koji Weber razmatra, predstavlja pokušaj pomirenja masovne demokracije s potrebom za snažnim političkim vodstvom. Iako ovaj koncept nosi određene rizike, Weber pronicljivo prepoznaje tenziju između birokratske uštogljenosti (moderne) države i implikacija, nazovimo to eufemistički, živahnog političkog vodstva. U kontekstu porasta populističkih tendencija, Weberova analiza postaje još aktualnija, pomažući nam razumjeti upečatljivost karizmatičnih vođa, ali istovremeno imajući rezerve glede kontroverzi koji donosi koncentracija moći.

Weberovo viđenje uloge parlamenta u demokratskom sustavu naglašava njegovu predanost ideji predstavničke demokracije. Prepoznao je parlament kao ključno mjesto za razvoj političkog vodstva i tvorbu politika. Weberova analiza isto tako podsjeća na vitalnu ulogu zakonodavnih tijela u ostvarivanju, recimo to tako, zdravog demokratskog sustava. Ovo je gledište posebno važno u današnje vrijeme, kada često svjedočimo trivijaliziranju uloge parlamenta u mnogim demokracijama. Neovisno o tome, čini se da je ipak bio više na strani presudne uloge predsjednika države koji bi trebao imati zakonski okvir koji će mu omogućiti da očuva javni interes od nasrtaja parlamenataraca opterećenih 'partikularnim'. Posrijedi je predsjednik države koji se bori protiv 'vladavine klike'.

Analizirajući razvoj demokracije u Rusiji, Weber je pokazao iznimnu sposobnost prepoznavanja jedinstvenih izazova s kojima se suočavaju društva u, recimo to tako, demokratskoj tranziciji. Njegova svijest o važnosti povijesnog i kulturnog konteksta u razvoju demokratskih institucija pruža korisne lekcije za razumijevanje suvremenih procesa demokratizacije. Ova perspektiva posebno je važna u današnjem globalnom kontekstu, gdje se demokracija ne može

jednostavno preslikati iz jednog društva u drugo, već zahtijeva pažljivu prilagodbu lokalnim uvjetima.

Weberovo sveobuhvatno razumijevanje kompleksnosti političkih promjena ogleda se i u njegovoj analizi ruskog konstitucionalizma. On prepoznaje važnost formalnih ustavnih struktura, ali istovremeno ističe utjecaj neformalnih praksi i tradicionalnih obrazaca autoriteta. Ovaj uvid nas podsjeća da uspješna demokracija zahtijeva više od pukog usvajanja formalnih demokratskih institucija – ona zahtijeva razvoj demokratske političke kulture i snažnog civilnog/građanskog društva.

Zaključno, Weberova analiza demokracije ostaje izuzetno poticajna za razumijevanje meandara demokracije. Njegovo promišljanje demokracije nadilazi simplificirajuće definicije i iznova potvrđuje da se demokratski sustav treba sagledavati kao dinamičan proces koji prate možda i fatalna neizvjesnost. Ključni aspekti Weberovog shvaćanja demokracije, koji ostaju posebno inspirativni, odnose se na njegovo viđenje legitimnosti, napetosti između efikasnog vodstva i političke odgovornosti, važnost institucija poput parlamenta, prilagodbu demokracije specifičnim povijesnim i kulturnim kontekstima, te etiku odgovornosti u političkom djelovanju.

Weberovo nasljeđe leži u njegovoj nedostižnoj sposobnosti da kombinira teorijsku analizu s nesvakidašnjim razumijevanjem političke zbilje. U doba kada se demokratski sustavi širom svijeta suočavaju s nemalim izazovima, od krize povjerenja u institucije do pojave novih oblika populizma, Weberova analiza pruža uvide za koje se treba 'uhvatiti'. Njegovo insistiranje na kritičkom promišljanju odnosa između političkih struktura, društvenih procesa i individualnog djelovanja ostaje zalag za razumijevanje i unapređenje suvremenih demokratskih praksi.

LITERATURA

Beetham David (1989) Max Weber and the liberal political tradition. *European Journal of Sociology*. 30(2):311-323.

Beetham, David (1991) Max Weber and the Legitimacy of the Modern State. *Analyse & Kritik*. 13, 34-45.

Breuer, Stefan (1998) The Concept of Democracy in Weber's Political Sociology. U: Schroeder, Ralph (ur) *Max Weber, Democracy and Modernization*. (str. 1-14). New York: St.Martin's press.

Đurić, Mihailo (1987) Uvod. U: Đurić, Mihailo (ur.) *Sociologija Maxa Webera*. (str. 7-195). Zagreb: Naprijed.

Eliaeson, Sven (1998) Max Weber and Plebiscitary Democracy. U: Schroeder, Ralph (ur) *Max Weber, Democracy and Modernization*. (str. 47-61). New York: St.Martin's press.

Enciklopedija.hr (2024) Konstitucionalizam. <https://www.enciklopedija.hr/clanak/konstitucionalizam> pristupljeno 24. kolovoza 2024.

Fanuko, Nenad (2011) POREDAK, LEGITIMNOST I KARIZMA: VRIJEDE LI JOŠ WEBEROVI POJMOVI?. *Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira*, XIII (26): 11-32.

Giddens, Anthony (1992) Introduction, U: Weber, Max *The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism*. (str. vii-xxiv). London i New York: Routledge.

Katunarić, Vjerran (1999). Predgovor. U: Weber, Max *Vlast i politika* (str. 7-47). Zagreb: Jesenski i Turk.

Matheson, Craig (1987). Weber and the Classification of Forms of Legitimacy. *The British Journal of Sociology*, 38(2), 199–215.

Mommsen, Wolfgang J. (1984) *Max Weber and german politics 1890-1920*. Chicago i London: The University of Chicago press.

- Nikolakakis, Nikolaos (2024) Legitimacy, power, and authority: a Weberian perspective. *Revista Sociedade e Estado*. 39(1): 1-18.
- Pipes, Richard (1955) Max Weber and Russia. *World Politics*. 7(3), 371–401.
- Topitsch, Ernst (1971) Max Weber and Sociology Today. U: Stammer, Otto (ur) *Max Weber and Sociology Today*. (str. 8-27). New York: Harper & Row, Publishers.
- Zenko, Franjo (1990) Problem političke etike u Maxa Webera. *Politička misao*, 27(3): 129-135.
- Weber, Max (2013) *Politika kao poziv*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Weber, Max (2006a) Nacionalna država i gospodarska politika. U: *Politički spisi*. (str. 14-33). Beograd: Filip Višnjić.
- Weber, Max (2006b) Stanje građanske demokracije u Rusiji. U: *Politički spisi*. (str. 39-67). Beograd: Filip Višnjić.
- Weber, Max (2006c) Prelazak Rusije na prividni konstitucionalizam. U: *Politički spisi*. (str. 68-102). Beograd: Filip Višnjić.
- Weber, Max (2006d) Parlament i vlada u novom uređenju Njemačke. U: *Politički spisi*. (str. 266-379). Beograd: Filip Višnjić.
- Weber, Max (2006e) Budući državni oblik Njemačke. U: *Politički spisi*. (str. 384-414). Beograd: Filip Višnjić.
- Weber, Max (2006f) Predsjednik Reicha. U: *Politički spisi*. (str. 426-429). Beograd: Filip Višnjić.
- Weber, Max (1999) *Vlast i politika*. Zagreb: Naklada Jesenski i Turk.
- Weber, Max (1978) The types of legitimate domination. U: *Economy and Society*. (str. 212-302). Berkeley i Los Angeles: University of California Press.

SAŽETAK

Autor u radu analizira Weberovo shvaćanje demokracije kroz ključne koncepte poput legitimnosti, racionalizacije, karizme i uloge države. Kroz detaljnu analizu Weberovih teorija, istražena je napetost između efikasnog političkog vodstva i očuvanja demokratskih principa. Poseban naglasak stavljen je na Weberovu kritiku plebiscitarne demokracije i rizike koje nosi karizmatično vodstvo. Rad također razmatra važnost povijesnog i kulturnog konteksta u procesu demokratizacije na primjerima Njemačke i Rusije. Zaključeno je da Weberove ideje ostaju iznimno relevantne za razumijevanje suvremenih izazova s kojima se demokracije suočavaju.

Ključne riječi: Max Weber, demokracija, legitimitet, birokracija, političke stranke, etika odgovornosti.